

ТЕЗИСЛАРНИ ЁЗИШ ВА РАСМИЙЛАШТИРИШ УСУЛЛАРИ

Насиров Илхам Закирович

техника фанлари номзоди, профессор.

Андижон машинасозлик институти, posirov-ilhom59@mail.ru.

Талабалар кўпинча курс лойиҳси (иши), битирув малакавий иши ва магистрлик диссертациясини ҳимоя қилганида, ёки турли анжуманларда тақдимот қилишлари керак бўлади. Мазкур тадбирларнинг муваффақияти эса кўп жihatдан сифатли ва пухта тайёрланган тақдимот ва тезислар боғлиқ.

Тақдимот (Презентация)- лот. Praesentatio- тақдим этиш), янгидан яратилган, тузилган муайян нарсанинг расмий тақдим этилиши (мас, янги журналнинг Презентацияси).

Тезис- ўзаро боғланган ва мантикий кетма- кет равишда ёзилган, курс ва диплом (иш)лоийҳалари ҳамда бошқа илмий ишлардаги асосий маълумотлардан олинган ва бир бутун қилиб йиғилган матнир. Ҳар қандай тезисда далил ва асослар бўлиши керак [1,2].

Оддийроқ қилиб айтганда, тезислар- илмий иш асосий маъноларининг қисқача шакллантирилиши деб тушунилади.

Тезислар қуйидаги мақсадларда ёзилади:

- тингловчига ихчам ва ишонарли хулосаларни бериш;
- ишнинг мазмунини тезда очиб бериш;
- ишнинг асосий ғоялари ва натижалари билан таништириш.

Умуман олганда, анжуманда маъруза учун тезисларни шакллантириш диссертация ҳимояси учун маъруза ёзишга ўхшайди. Уларнинг умумийлиги мавжуд, масалан ҳажми- 2-3 варақ босма матндан иборат [3,4].

Тезисларнинг қуйидаги турлари мавжуд:

1. Асосий илмий ишнинг муаллифлиги бўйича. Бундай тезисларни тайёрлаш учун ўз нашрлари ва бошқа муаллифларнинг нашрларидан фойдаланилади. Бошқа муаллифнинг ишини диққат билан ўрганиш, ундаги асосий ғоя ва моҳиятни таъкидлаш керак. Буларнинг барчаси тезис учун танланган индивидуал қоидаларнинг асосини ташкил қилиши керак. Агар тезисларни ёзиш учун муаллиф ўзининг нашрларидан фойданган бўлса, у масалани чуқур ўрганганлигини кўрсатиши керак [5-8].

2. Фойдаланиш жойи бўйича. Тезисларни тайёрлашдан олдин, улар кейинроқ қаерда тақдим этилишини аниқлаб олиш керак. Масалан, семинарлар учун тайёрланган тезислар- халқаро анжуманлар учун тайёрланган тезислардан фарқ қилади.

3. Шакли бўйича. Тезислар тақдимот- маъруза, алоҳида нашрлар, сиртдан тинглаш учун нашрлар сифатида тайёрланиши мумкин. Тезислар қайси шаклда бўлиши бевосита улардан фойдаланиш жойига боғлиқ (олдинги пунктда). Масалан,

сиртки илмий анжуман учун тезислар қисқа, ихчам ва мазмунли бўлгани маъқул- бу уларни анжуман якунлари бўйича мақолалар тўпламида осон чоп этиш имконини беради. Агар сиртки илмий анжуман учун тезислар шакли сифатида тақдимот- маъруза танласа, унда у чоп этилмайди ва тингловчиларга етиб бормади.

4. Ёзиш тартиби бўйича. Иккита вариант мавжуд: асосий илмий ишни бажаришдан олдин ва ундан кейин тезисларни ёзиш. Иккинчи вариант осонроқ: тайёр материалдаги асосий фикрларни тўплаб қўйиш осонроқ. Аммо кўпинча анжуман учун тезислар асосий ишни бажаришдан олдин ёзилади. Бунда талабалар учун қийин бўлади, чунки материал ҳали тўлиқ ўрганилмаган ва нима ҳақида ёзиш кераклиги ҳақида ҳали фикрлар йўқ. Бундай ҳолда, яхши ўйланган режа асосида тезисларни ёзиш зарур [9-14].

5. Мазмуни бўйича. Тезислар турли хил маълумотларни ўз ичига олиши мумкин: муаммонинг қўйилиши, янги ечимни топиш усуллари, тадқиқот натижалари ва хоказо.

6. Мураккаблик даражаси бўйича. Тезисларнинг мураккаблиги- уларнинг мазмунига боғлиқ; оддийлари ишнинг асосий муаммоларини қўйиб беради, ўртачаси- илмий ишнинг асосий ғоялари ва қоидаларини ёритиб беради, мураккаблари эса ўша оддий ва мураккаб тезисларни ўз ичига олади.

7. Тақдимот услуби бўйича. Қисқача илмий тавсифларни ўз ичига олиб, оддий эга- кесимлар ёрдамида ифодаланган тезислар ва бошқа, яъни илмий ютуқларни тасдиқлайдиган тезислар [15-19].

Илмий анжуманда иштирок этишнинг ўзи ҳар бир талаба ҳаётидаги муҳим воқеадир. Бу илмий соҳага қўшилган хисса бўлиб, унинг ёрдамида талаба ўзининг ва илмий ишининг энг яхши томонларини кўрсатишига ёрдам беради.

Аммо анжуманга ёмон тайёргарлик кўриш- ҳамма нарсани, том маънода тўхтатиб қўйиши мумкин: илмий ишга қизиқиш билдирилмайди ва маърузачининг ўзига нисбатан салбий муносабат пайдо бўлади.

Агар тезислар яхши тайёрланган бўлса, унда:

- илмий ишнинг имкониятларини тўлиқ очиб берилади;
- маърузачи ва илмий ишга эътибор берилади;
- агар зарур бўлса, молиялаштириш имконияти туғилади;
- маърузачи ўзини янги илмий муаллиф сифатида белгилайди.

Комиссия томонидан тасдиқланган тезислар илмий мақолалар ва анжуманлар тўпламларида мутлақо бепул чоп этилади.

Тезисларини ёзиш ва расмийлаштириш қоидалари тезисларнинг тури ва ишнинг моҳиятига қараб белгиланади. Агар тезисларда муаммони тасвирлаш мақсад қилинган бўлса, бунда у қуйидаги элементларни ўз ичига олади [6,7]:

- мавзунинг долзарблигини кўрсатувчи қисқача кириш;
- ишнинг мақсади ва вазифаларини белгилаш;

• мавзу бўйича адабиётларни кўриб чиқиш, турли нуқтаи назар ва услубларни таҳлил қилиш;

- мавзу бўйича ўз нуқтаи назарини тақдим этиш;
- муаммонинг келажакда қандай ечилишини башорат қилиш;
- хулосалар, иш якунларини баҳолаш.

Агар тадқиқот натижалари асосида тезислар ёзиладиган бўлса, унда бошқа тузилишга риоя қилиш самаралироқ бўлади:

- кириш қисми, танланган мавзунинг долзарблигини тавсифлаш;
- ишнинг мақсадларини аниқлаш;
- умумий қоидалар ва асосий фаразларни илгари суриш;
- қўлланиладиган усуллар ва услубларни кўрсатиб ўтиш;
- ҳисобот ва маълумотларни тақдим этиш;
- оралиқ натижа ва таҳлилларнинг хулосаси;
- асосий натижалар билан таништириш;
- якуний таҳлил ва хулосаларни ёритиш.

Мисол тариқасида янги усулни қўллаш хақида анжуман учун ёзилган тезислар қуйидагилардан иборат бўлади:

- қисқача кириш, мавжуд услуб ва ундан фойдаланиш соҳаларининг тавсифи;
- янги усулни ишлаб чиқишдан мақсад ва вазифалар;
- маълум усуллар ва адабиётларни таҳлил қилиш;
- янги услуб билан таништириш;
- фойдаланиш соҳаларини белгилаш;
- ижобий ва салбий томонларини санаб ўтиш;
- топшириқлар қай даражада амалга оширилганлигининг натижалари ва уларни баҳолаш;
- янги услубнинг камчиликларини тавсифлаш.

Талабаларга осонроқ бўлиши учун тезис ёзишнинг алгоритми қуйидага бўлади [20-23]:

1. Тезиснинг тури ва тузилишни танлаймиз.
2. Мақсадни қўйиш, эришмоқчи бўлган натижаларни аниқлаш.
3. Маърузанинг номини (дастлабки) шакллантирамиз. Бунда анжуманнинг йўналиши ва мавзусига таянамиз.
4. Тезисларнинг тузилишини аниқлаймиз.
5. Олинган натижаларни таҳлил қилиш ва агар керак бўлса, уни тўлдириш.
6. Тақдим этилган далилларнинг мантиқий тузилганлигига ишонч ҳосил қилиш ва мақсадларга эришиш йўллари ёритиш.
7. Тезисни расмийлаштириш учун талаблар рўйхатини олиш.
8. Матнни тайёрлаш.
9. Матнни текшириш ва таҳрирлаш.

10. Маърузанинг калит сўзларини белгилаш. Барча талаблар ҳисобга олинганлигини текшириш.

11. Яна бир бор текшириш.

12. Якуний текшириш учун ваколатли шахс (илмий раҳбар ёки тақризчи)га топшириш.

13. Тайёр тезисларни анжуманнинг ташкилий қўмитасига юбориш.

Тезисларни расмийлаштириш учун қоидалар:

Идеал ҳолда, илмий раҳбар тезиснинг тўғри ёзилиши ва расмийлаштирилишига ёрдам бериши керак. У талабага наъмуна учун аввал чоп этилган тезисларни бериши мумкин. Агар ушбу идеал ҳолат бўлмаса- талаба анжуманнинг ташкилий қўмитасига мурожаат қилиши мумкин. Лекин бунда тезисларнинг хато ва камчиликлари бўлса, унда қўмитадагилар анжуманда маъруза билан чиқишга рухсат бермасликлари мумкин. Гап нафақат маъруза қилишнинг ўзида, балки кейинчалик тезисни тўпламда чоп этилишига рухсат бермасликлари мумкин [24-27].

Тезисларни расмийлаштиришга қўйиладиган асосий талаблар:

1.Тезисларнинг сарлавҳа қисми муаллиф хақидаги барча маълумотларини ўз ичига олади: ФИШ, ўқиш ёки иш жойи, яшаш мамлакати ва шахри.

2.Асосий матн қўпинча қуйидагича бўлади: шрифт - Times New Roman, шрифт ҳажми - 12-14 кегль, қатор оралиғи - 1,5.

Адабиётлар рўйхатини тузиш- ГОСТ 7.1-2003 стандартига асосан.

АДАБИЁТЛАР:

1. Nasirov I.Z. Intellektual transport tizimlari. Darslik. ISBN 978-9910-799-39-6. Andijon: Omadbek print number one, 2024- 227 b.

2. Nasirov I.Z. Transport vositalarining bort axborot tizimlari. Darslik. ISBN: 978-9910-08-049-4. Andijon: Omadbek print number one, 2024- 140 b.

3. Gaffarov Makhammatzokir Toshtemirovich , Nasirov Ilham Zakirovich , Sobirova Tursunoy Abdipatto kizi , Hakimov Mavlonbek Solijon ugli. (2023). Recovery Of Fines From Drivers Of Foreign Vehicles. Journal of Pharmaceutical Negative Results, 3589-3591. <https://doi.org/10.47750/pnr.2023.14.03.446>.

4. Rustamjon o'g, T. R. H. (2023). METHODOLOGY OF FACTORS AFFECTING THE PRIORITY OF PUBLIC TRANSPORT IN ANDIJAN CITY IN THE EXAMPLE OF BUS DIRECTION NUMBER 21. JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING, 2(11).

5. Toraboev, X. (2024). TWO OF BABUR SHAH STREET IN ANDIJAN CITY ANALYSIS OF THE MODERN BRIDGE CONNECTING THE PART SIGNIFICANCE. Journal of science-innovative research in Uzbekistan, 2(6), 231-237.

6. Turaboyev, K., & Mahmudjanov, B. (2023). CONDUCTIVITY ANALYSIS OF THE MODERN BRIDGE CONNECTING TWO PARTS OF BOBUR AVENUE IN ANDIJAN CITY. Current approaches and new research in modern sciences, 2(10), 103-106.

7. Nasirov Ilkham Zakirovich- Ph.D., Gaffarov Mukhammadzokir Toshtemirovich , Doctoral Student. (2023). Consequences Of Complete And Undercombustion Of Fuel. Journal of Pharmaceutical Negative Results, 3597-3603. <https://doi.org/10.47750/pnr.2023.14.03.448>.

8. Nasirov Ilxam Zakirovich, & Akromjonova Sayyoraxon Baxtiyor qizi. (2023). YO‘L BOSHQARUVINI INTELLEKTUAL AXBOROT TIZIMLARI ASOSIDA AVTOMATLASH TIRISH . Journal of New Century Innovations, 21(4), 122-127. Retrieved from <http://www.newjournal.org/index.php/new/article/view/3070>

9. Gaffarov Maxammatzokir Toshtemirovich, & Nasirov Ilxam Zakirovich. (2023). YANGI O‘LCHOVLARDA EVROPA XAVFSIZLIGI. EVROPA ITTIFOQIDA YASHIL KELISHUV ISTIQBOLLARI. Scientific Impulse, 2(15), 935-942. Retrieved from <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/view/13051>

10. Murodjon o‘g‘li, E. B., & Farhod o‘g‘li, I. S. (2023). SHAHAR YO‘LLARINI JIHOZLASHDA ME‘YORIY TALABLARGA MOSLIGINI O‘RGANISH VA TAVSIYALAR ISHLAB CHIQISH. Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research, 1(3), 47-50.

11. Esonboyev Behzodbek Murodjon o‘g‘li. (2023). O‘ZBEKISTONDA TRANSPORT SEKTORINING ZAMONAVIY XOLATI VA UNING RIVOJLANISH DARAJASI. Scientific Impulse, 2(15), 904-911. Retrieved from <https://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/view/13047>

12. Esonboyev Behzodbek Murodjon o‘g‘li, Valiyeva Mufazzalxon Kazimjanovna, & Yulbasova Navruzaxon Abduraxmonovna. (2023). Patentlash ma`lumotlarini tayyorlash va patetlashga izlash ishlarini olib borish . Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research , 1(3), 243-248. <https://inno-world.uz/index.php/ojamr/article/view/105>

13. Насиров, И. З. (2023). ИНСОН ҚОБИЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНИШИНИНГ ДАРАЖАЛАРИ. Journal of new century innovations, 21(4), 118-121.

14. Насиров, И. З. (2023). КАФЕДРАДАГИ ИЛМИЙ ИЗЛАНИШЛАРНИ БАЖАРИШДА ТАЛАБАЛАРНИ МУСТАҚИЛ ИШЛАШИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ. PEDAGOG, 6(2), 299-302.

15. Nasirov , I. (2023). CONDUCTING LESSONS IN THE “MENTAL ATTACK” METHOD. International Conference On Higer Education Teaching, 1(1), 86-89. Retieved from <https://aidlix.comphp/aeticle/view/90>

16. Raximov Raxmatullo Rafuiqjon o'g'li, & Solimuhammadov Jamshidbek Sohibjon o'g'li. (2023). LOGISTIKA TIZIMING TRANSPORT TOSHQIL ETUVCHISI. TALIMDAGI ZAMONAVIY MUAMMOLAR VA ULARNING ILMIY YECHLARI , 7 (7), 27-33. <https://esiconf.com/index.php/mpe/article/view/546> dan olindi.

17. Raximov Raxmatullo Rafuiqjon o'g'li, & Solimuhammadov Jamshidbek Sohibjon o'g'li. (2023). TRANSPORTDA LOGISTIKA XARAJATLARINI VA TARIFLARNI SHAKLLANTIRISH. BUTUN DUNYO ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI , 2 (2), 106-114. <https://esiconf.com/index.php/TOSROWW/article/view/543> dan olindi
18. Rafuqjon, R., & Rahimov, O. L. (2022). Avtomobil Transportida Tashuv Ishlarini Amalga Oshirishda Harakat Xavfsizligini Ta'minlash Uslublarini Takomillashtirish Yo'llari. Образование И Наука В Хxi Веке, 750-754.
19. Шодмонов С. А., Ортиқов С. С., Abdiraxmonov R.A International jurnal for innovative Enjineering and Management Research Хиндистон Hyderabad 2021 THE RESULTS OF LOBORATORY STUDIES CONDUCTED TO DEVELOP THE TECHNOLOGIY OF RESTOROTION OF SHAFTS March-2021, Volume 10, Issue 03, Pages: 402-404. [https://ijiemr.org/downloads/Volume-10/ISSUE-3 3 0.33 ball](https://ijiemr.org/downloads/Volume-10/ISSUE-3%20033ball)
20. Шодмонов С. А., G'ulomov F., 3 STEPS TO TRANSPORT DANGEROUS GOODS IN UZBEKISTAN Естественнаучный журнал «Точная наука» Россия 2021 06 декабря 2021 г. Pages: 14-16. [bet www.t-nauka.ru](http://www.t-nauka.ru)
21. Shodmonov, S. A., & qizi Turg'unova, G. A. (2022). Railway Transport, its Specific Characteristics and Main Indicators. Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities, 12, 61-66.
22. Насиров Ильхам Закирович. (2022). МУСТАХИЛ ИШЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ШАКЛЛАРИ. Конференц-зона , 327-332. Получено с <http://www.conferencezone.org/index.php/cz/article/view/867>
23. Саримсаков А.М., Хакимов М. ПРОЕКТИРОВАНИЕ СИСТЕМ ПОЖАРОТУШЕНИЯ, СКОРОСТНОГО ДВИЖЕНИЯ АВТОМОБИЛЕЙ СКОРОЙ ПОМОЩИ НА ПЕРЕКРЕСТКАХ // Universum: технические науки : электрон. научн. журн. 2022. 4(97). RL: <https://7universum.com/ru/tech/archive/item/13416> (дата обращения:19.12.2022)
24. Hakimov M.S. Recovery Of Fines From Drivers Of Foreign Vehicles. (2023). Journal of Pharmaceutical Negative Results, 3589-359 <https://doi.org/10.47750/pnr.2023.14.03.446>
25. Насиров Илхам Закирович. (2023). ИНСОН ҚОБИЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНИШИНИНГ ДАРАЖАЛАРИ . Journal of New Century Innovations, 21(4), 118-121. Retrieved from <http://www.newjournal.org/index.php/new/article/view/3069>
26. Zakirovich, N. I. ., & Mahammadovna , S. I. . (2023). LEVELS OF DEVELOPMENT OF HUMAN ABILITIES. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(7), 341-344. извлечено от <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/5245>
27. Закирович, Н. И. ., Жалолоддин ўғли, А. С. ., & Тухтасиновна, К. Д. . (2023). ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОТХОДОВ. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(7), 345-351. извлечено от <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/5247>